

## IRTEERA: LANTEGIEN ARRASTOAN

### 1. LA IBERICA, OLIBET: GAILETA FABRIKA

Lantegi hori gaur egun Olibet auzoa dagoen leku berean zegoen. Lantegiak eman zion, beraz, izena auzoari.

“La Iberica, Gran Manufactura Española de Bizcochos y Galletas Olibet SA”, hori zen bere benetako izena, 1886an eraiki zuten Ugarritza auzoan. Enpresa horrek, ordurako, bazituen beste lantegi batzuk Parisen, Bordelen eta Lyonen. Lau lantegi horietan, Olibet elkarteak 20.000 bizkotxo eta galleta ekoizten zituen egunero.

XX. mendearen hasieran, herriko industria garrantzitsuenetakoen artean zegoen. 1903an, Papelera, *Fabrika Handia* eta Olibeten artean 1.0

Lantegia handituz joan zen: 1903an 89 langile zituen eta 1915ean 154 zituen.

Garai hartan, ohitura bilakatu zen Donostiarrentzat eta han izaten ziren udatiarrentzat uda arratsaldetan herrira tranbiaz etorri, patata soufflé ezagunak jan, itzalean txokolatea hartu, lasai giroan hizketalditxo izan, Olibet galleta zorro pare bat erosi eta tranbiaz atzera Donostiara itzultzea.

Lantegia galletak eta bizkotxoak ekoizten ari zenean, haien usain gozoa zabaltzen zen herrian.

Geroago, herritar askok erosten zituzten paperezko zorroetan puskatuta edo itxuroso irten ez ziren galletak erdi prezioan.

Lantegi horretatik eta galleta haien ekoizpenetik datorkigu herritarroi *gaileroak* goitizena.

70eko hamarkada arte aritu zen lanean. Hamarkada hartan bertan, etorkinen oldar izugarriari aurre egiteko, gaur ezagutzen ditugun zementuzko dorre tzarrak eraiki zituzten.



## 2. LA PAPELERA VASCO-BELGA, PAPELERA: PAPERERA

Lantegi hau, berriz, gaur egun Papresa dagoen lekuan bertan zegoen. Hala ere, hasiera hartan, gaur ezagutzen duguna baino txikiagoa zen.

1890ean sortu zen “La Papelera Vasco-Belga” izenarekin. 1912an, eraiki zuten hormigoizko eraikina oso miretsia izan zen garai hartan.

Garrantzi handiko lantegia izan da betidanik, eta herriko ekonomian pisu handia izan du. Herritar askok lan egiten zuten bertan.

1903an 175 langile izatetik, 1915ean 286 izatera iritsi zen; 1981ean, berriz, 500 langile zituen. 1994an, ordea, langileak 284 ziren.

1901ean 3.900 tona paper ekoiztu zituen, eta 1913an 12.500 tona inguru ekoiztu zituen

Ekoizpen gehiegizkoak, besteak beste, 1920an eta 1921ean krisia eragin zuen Europan. Ehungintza eta papergintza izan ziren kaltetuenak. Papelerak, esaterako, asteen zenbait egunez gelditzen zituen bere lantegiak eta horrek langileen diru-sarrerak asko gutxitzea ekarri zuen. Era berean, langabezia handitu zen, era berean, eta horrek ahuldu egin zituen langileen eskabideak; izan ere, langileak aski zuten beren lanpostuei eustearekin. Krisialdia laster amaitu bazen ere ohiko lan-erritmora itzulita, lanpostuen ezegonkortasunak eta langileen erosmen ahalmenak berdin jarraitu zuten.

Pizgarri bikaina izan zen hori industriagintza guztia sendotzeko. Urte gutxiren buruan prezio eta etekinak laukoiztu zituen. Papelerak, esaterako, lantegi berria inauguratu zuen, Manta fabrika berri eta modernoa, gaur egun Gernika plaza dagoen lekuan.

1969an “El Elefante” komuneko papera egiten zuelako egin zen famatu. Garai hartan, komuneko paper bakarra zen.

Urte askotan ibaia zikindu zuen eta haren kiratsa zabaltzen zen herri guztian.

Urteen joanean Papelerak bere instalazioak handitu egin ditu. Gaur egun, paper oreka eta papera egiten ditu, bereziki: telefono gida, “listina”, egiteko papera, besteak beste.

### 3. VICTORIO LUZURIAGA

Lantegi hori, lehenago “Fundición de Aceros Arrieta” izan zen. Geroagoa, berriz, “Fundición de Aceros Orueta” bihurtu zen. Garaiko lantegi handiak hornitzeko sortu zen, beste hainbat lantegi txiki eta tailerren antzera.

Garai hartan, altzairuzko barrak egiten zituzten eta moldatutako piezak galdatzen zituzten.

Herrian baziren beste galdategi batzuk, “Fundiciones Marqueze” esaterako; bertan, Kontxako baranda famatua egin zuten.

Ondoren, joan den mendeko 50eko hamarkadan, Victorio Luzuriagak erosi zuen eta izen hori bera ipini zion lantegiari: gaur Ertzaintza kuartela dagoen lekuan zegoen.

Lantegi horretan, burdin minerala urtu eta zepa eta burdina bereizten zuten labeetan. Ondoren, burdinarekin xaflak egiten zituzten, burdina hainbat modutan erabili ahal izateko.

1975ean Victorio Luzuriaga S.A.k 69 langile zituen.

### 4. SOCIEDAD DE TEJIDOS DE LINO, FABRIKA HANDIA: LIHOZKO OIHALAK

Lantegiaren izena “Sociedad de Tejidos de Lino” zen arren *Fabrika Handia* esaten zioten herrian. 1845ean sortu zen, eta herriko lehen lantegi modernoa izan zela esan genezake. Lantegiaren erditik Fanderiatik Beingoerrotaraino zihoan ubidea igarotzen zen. Gaur egun, han, Lehendakari Agirre plaza dago. *Fabrika Handian* ehunak eta oihalak egiten zituzten. Oso famatuak ziren bertako harizko maindireak.

XX. mendearen hasieran, herriko industria garrantzitsuenetakoen artean zegoen. 1903an, Papelera, *Fabrika Handia* eta Olibeten artean 1.000 langile zituzten. *Fabrika Handian*, zehazki, 246 langile aritzen ziren: 181 gizon eta 65 emakume.

Herriko ekonomiaz gain Gipuzkoako ekonomian ere garrantzia handia izan zuen lantegi horrek. Hain zuzen, Gipuzkoan sortutako lehenengo Elkarte Anonimoa izan zen eta herritar asko aritu ziren lanean bertan 130 urtez.



Hasieran oihalak eskuz egiten zituzten, horretarako lantegiak 200 ehundegi zituelarik. 1850ean 519.498 metro oihal ekoiztu zituzten. 1861ean, berriz, 1.340.640 metro oihal ekoiztu zituzten herrian lan horretan ari ziren lau lantegietako 900 langileek. Urte oparoenak izan ziren.

Garai zailak iritsi zitzaizkien, ordea, eta mekanizaziorantz jo behar izan zuten, modernizatu ezean lantegiek ixteko arrisku handia zuten-eta.

1920an lantegiko emakume langileek bi hilabeteko greba gogorra egin zuten lan baldintza hobek eskatuz eta kaleratua izan zen lankide baten alde.

Jende ezagun ugari lan egin zuen *Fabrika Handian*. Haien artean, *Xenpelar* bertsolaria, haren arreba Maria Luisa eta baita azkenaren alaba eta lehenaren iloba zen Joxepa Antoni Aranbarrik ere. Esaten dutenez, *Xenpelar* anai-arrebak elkarki bertsotan aritzen ziren lanean ari ziren bitartean, inguruan zituztenen gozamenerako.

Besteen artean, Espainiako erreginaren armadarako kapak eta janzkiak ekoiztu zituzten. Herriko garraiolari baten idi pareak eramaten zituen Pasaiaiko porturaino, artean garai hartan kamioirik ez zen eta.

Fanderiatik zetorren eta lantegia zeharkatzen zuen ubidean bertan garbitzen zituzten lihozko oihal eta maindireak, ur haiek oso garbiak baitziren.

Ondoren, uretan garbitutako oihalak langileek gurdietan eramaten zituzten Fanderiako zelaietan zabaldu eta eguzkitan zuritzeko. Horregatik, urte askotan ohikoa izan zen Fanderiako zelaiak oihal zuriz beteta ikustea.

1975ean itxi zituzten lantegiko ateak, industrializazioaren krisialdiak eraginda.

Gaur egun, lantegi handi hartaz geratzen den aztarna bakarra, Santa Klara kaleko 24. zenbakian, etxea inguratzen duen harrizko horma txiki batean txertatuta dagoen mugarria da. Lantegiaren mugak zeintzuk ziren ezartzeko jarri zituztenetako bat da, oraindik zutik dagoena. Harriak, S, T, L hizkiak ditu, "Sociedad Tejidos de Lino" adierazi nahi dute, hain zuzen.

Azkenik, Udalak 1982an erabaki zuen lantegia eraistea.

#### 5. G. ECHEVERRIA CIA SA, PEKIN: TORLOJUAK

Lantegi honek, bere hastapenetan, “Fabrica Electrotecnica Euzkaria” zuen izena, eta 1924an sortu zen. Bere azken urteetan “Gecotor” izenez ezagutzen zen. Hasieran, 70 lagunek lan egiten zuten bertan. Hala ere, Pekin izenaz ezaguna zen herrian, Pekin erreka-ondoan eraiki baitzen.

Lehenik elektrotekniako tresnak egiten zituzten, eta geroago torlojuak egiten hasi ziren.

1981ean, lantegiak 398 langile zituen. Urte batzuk geroago, 1994an, hain juxtu, 119 zituen.

Urteekin, herriko erdialdetik Zamalbidera zihoan bidearen bi aldeetara eraiki zen lantegia. Alde batetik bestera igarotzeko, errepidearen gainean zubi moduko bat zegoen.

Lantegia itxi zutenean hainbat erabilera izan zituen. Esaterako, joan den mendearen 90eko hamarkadan bertan egon zen herriko gaztetxea.

Udaltzainek ere han izan zuten beren egoitza gaur egun dauden Masti-Loidi poligonora joan aurretik.

Duela urte batzuk, haren lekuan, etxeak eraiki zituzten.

#### 6. FABRIL LANERA: ARTILEA

Lantegi horren izena “Fabrila Lanera” zen eta 1889an sortu zen Pekingo errota zaharraren gainean. Lanera artile lantegia zen.

Lantegi horrek ekoizten zuen produktu nagusia “Baionako txalekoa” izenekoa zen. Artilea gordinik jaso eta produktua ekoiztu bitarteko eskulangintza prozesua osoa bertan egiten zen.

1901ean, 66 emakumek eta 55 gizonen lan egiten zuten lantegi horretan.

1920an, bi hilabeteko greba luze eta gogorra egin zuten lan baldintza hobetoagoen eta kaleratu zuten emakume lankide baten alde.

Lantegiak bazuen artileei kolorea emateko tindategia. Han, likido pozoitsuekin lan egiten zuten. Horregatik, uholdeak izan zirenean, herritarrek errespetuz



begiratzen zioten tindategiari, urek hango likido pozointsuak herrian barrena sakabanatuko zituzten beldurrez.

Jende ezagunak lan egin zuen lantegian, Juan Zabaleta bertsolariak, esaterako. Gazterik hil zen, 1950ean, lantegian erabilitako tinta toxikoek barrunbeak erreta, seguruenik.

Lantegia egon zen lekuan etxebizitzak eraiki dituzte. Haren oroigarri adreiluzko tximinia ikusgarria soilik geratzen delarik.

#### 7. LA ESMALTERIA GUIPUZCOANA: ESMALTEZTUTAKO ONTZIAK

Lantegi honek “La Esmalteria Guipuzcoana” zuen izena eta 1925ean sortu zen. Esmalterian, esmalteztatutako ontziak egiten zituzten. Langileen artean gehiengoak emakumeak ziren: 70 emakumezko eta 30 gizonezko baitzeuden. 1975ean, berriz, 66 langile ari ziren oraindik lanean.

Gaur egun, haren lekuan Esmalteria plaza izenez ezaguna den plaza eta etxebizitzak daude.

Lantegia handitu behar izan zuten 1930ean, eta egun Reina aretoa dagoen lekutik hurbil zegoen Pekingo garbilekua bota zuten horretarako.

Joan den mendeko 80ko hamarkadan oraindik lanean ari zen lantegia,

Urtero, lantegian aritutako langileek bazkaria egiten dute. Lehen urtean bazkarira joan ziren guztiak emakumeak izan ziren, 100 lagunetik gora. Garaiko kronikek diotenez, ez zuten nahi izan gizonik edo senarrik etor zedin. Gizonak ez etortzearen alde gehien saiatu zirenak, hain zuzen, ezkonduetako emakumeak izan ziren.

Maria Lezo kaleko alde oso bat hartzen zuen lantegiaren aurrealdeak. Lantegi hori, 1994an eraitsi zuten. Ondoren, zenbait urtez, aparkalekua izan zen eremu hori.

Azkenik, 115 etxebizitza eraiki zituzten, eta Koldo Mitxelena izena eman zitzaion erdigunean egin zuten plazari.

Lantegian egiten zuten lanaz eta langileek zituzten lan baldintzaz gehiago jakin nahi baduzu entzun Ahotsak.com-en Rufino Arbelaitz Sarasolak emandako azalpenak.

Soldata eskasa: <http://www.ahotsak.com/oiartzun/pasarteak/oia-039-004/>

Esmalterian enkargatu: <http://www.ahotsak.com/oiartzun/pasarteak/oia-039-005/>

Errenteriako esmalteria: <http://www.ahotsak.com/oiartzun/pasarteak/oia-039-008/>

Lantegiko errazionamendua:  
<http://www.ahotsak.com/oiartzun/pasarteak/oia-039-010/>

Lan arriskuak: <http://www.ahotsak.com/oiartzun/pasarteak/oia-039-011/>

#### 8. PAISA: PLASTIKOZKO PIEZAK

Paisa lantegia 1951ko amaieran sortu zen. Autoentzako plastikozko piezak egiten zituzten. Lantegia 1975 arte aritu zen lanean.

1981ean, Oreretako Hirigintza Koordinakundeak eginiko lan mardulari esker, Udalak erabakia hartu zuen Paisako orubea plaza bat egiteko. Horri esker, gaur egun bertan dago Musika plaza.

Lantegiak bere ekoizpenean amiantoa erabili zuen. Horrek egin zuen ezaguna. Izan ere, bertan aritutako hainbat langile amiantoaren eraginez garatutako minbiziaren ondorioz hil baitira. Paisan ez ziren, ordea, langileak soilik kutsatu. Kalera ematen zuen haizagailua zuen lantegiko hautsak eta zikinkeriak kanpora ateratzeko. Haiekin batera amiantoa ere barreiatu zuen inguruan. Lantegiaren aurrez aurre bizi zen emakume bat ere hil zen, kutsadura horren ondorioz. Beren semeek gai horren gaineko dokumentala egin zuten 2010ean: *Musika plaza: amiantoaren istorioak* izenekoa.

#### 9. NIESSEN SA: TRESNA ELEKTRIKO TXIKIAK

Niessen lantegia Guillermo Niessen alemaniarrek sortu zuen XIX. mendearen bigarren erdian. Niessenen tresna elektriko txikiak egiten zituzten.

Niesseneko orubeak, beste hainbat lantegitako orubeen gisan, herriko gune onenetakoa hartzen zuen.



Gaur egun, orube horretan, Niessen merkataritza-gunea, Niessen Zinemak aretoa, Xenpelar Kulturgunea, Udal azoka eta Xabier Olaskoagari eskainitako plaza eraiki dira.

Inguruak izan duen iragan industrialaren lekuko mutu, plazan eraiki zuten adreiluzko tximinia gorria gelditu da.

Hura, ordea, ez da Niessen lantegiak zuen jatorrizko tximinia. Izan ere, hura 2004an eraitsi zuten. Egun plazan ikus dezakegunak sekula ez du kerik jaurti, apaingarri gisa eraikia baita.

Niesseneko orubearen azpitik Lanternetako errekaen urak igarotzen dira.

#### 10. MANUFACTURAS DEL YUTE: ALPARGATA ZOLAK.

Lantegi honen izena, “Sociedad de Manufacturas del Yute de San Sebastian” zen. Niessen lantegiaren aldamenean zegoen, Vicente Elizegi kalea dagoen lekuan. Gaur egun, Niessen Kulturgunearen zati bat dago bertan.

Lantegi honetan, jutea txirikordatu eta alpargatentzako zolak egiten zituzten.

Lantegi hori 1900ean zabaldu zuten. Urte batzuk geroago, Kataluniako “Caral, Perez y Cia”k erosi eta modernizatu zuen.

Bi gertaerarengatik izan da, batez ere, ezaguna lantegi hori.

Alde batetik, 1919an, bertako emakume langileek greba deitu zuten. Istiluak izan ziren eta ordena publikoak etorri behar izan zuen.

1942an, berriz, Gerra Zibila amaitu berria zela, beste lan batzuen artean Oiartzun ibaia desbideratu zuten Langile Batailoietakako kideak, “trabajadoreak”, han izan zituzten bizitzen. Gainerako “trabajadoreek” pairatu zuten gisan, Juteko lantegian izan zituzten lagunek oso bizi-baldintza gogorrei aurre egin behar izan zieten. Hantxe sortu zen, urte hartan, hainbat langile kutsatu zituen tifusa.